

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

FRAN MIHALJEVIĆ

**REINTERPRETACIJA KNJIŽEVNOG MITA
O ANTIGONI U HRVATSKOJ DRAMSKOJ
KNJIŽEVNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

FRAN MIHALJEVIĆ

**REINTERPRETACIJA KNJIŽEVNOG MITA
O ANTIGONI U HRVATSKOJ DRAMSKOJ
KNJIŽEVNOSTI**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Viktorija Franić Tomić

Zagreb, 2018.

Sadržaj:

1. Uvod	2
2. Antička i moderna Antigona	3
3. Ljubav u koroti ili Antiantigona Drage Ivaniševića	4
4. Antigona, kraljica u Tebi Tončija Petrasova Marovića	7
5. Kreontova Antigona Mire Gavrana	10
6. Reinterpretacija književnog mita o Antigoni u hrvatskim dramama	12
7. Zaključak	13
8. Sažetak	14
9. Literatura	15

1. Uvod

Tema je ovog završnog rada je interpretacija književnog mita o Antigoni u hrvatskoj dramskoj književnosti. Antigona kao književni lik pojavila se prije 2 500 godina u Sofoklovoj drami i kroz sve ovo vrijeme postojanja ostala je jedan od vodećih dramskih likova koji izaziva zanimanje autora.

Kroz hrvatsku dramsku povijest Antigona kao dramska protagonistica pojavila se po prvi puta u teškim, nestabilnim vremenima. Paralelno s hrvatskim dramama ove tematike, pojavljuje se i kod srpskih i slovenskih književnika, koji svoju kritiku društva u kojem žive i stvaraju iskazuju kroz motiv Antigone. Izbor antičkih tema i oživljavanje istih u aktualnim trenucima protezao se još od renesanse preko baroka do druge polovice dvadesetog stoljeća kada nastaje prva hrvatska drama u čijem se središtu nalazi Antigonina dilema.

Ljubav u Koroti ili Antiantigona Drage Ivaniševića prva je hrvatska drama koja preuzima tematiku iz antičke drame, dok dvije malo novije, ali i dalje aktualne drame Tončija Petrasova Marovića naziva *Antigona, kraljica u Tebi*, te *Kreontova Antigona* Mire Gavrana ispituju problem vlasti u odnosu na slobodu pojedinca u okolnostima totalitarnog režima.

Drama *Ljubav u koroti ili Antiantigona* je najstarija, a samim time i najčešće obrađena od strane kazališnih kritičara i povjesničara. *Antigona, kraljica u Tebi* i *Kreontova Antigona* nastale su u nesigurnim vremenima kada se društvo koje su oslikavali preko drame i mita o Antigoni polagano počinjalo raspadati. U ovom će se završnom radu interpretirati tri navedene drame u odnosu na političke i društvene okolnosti vremena u kojem su nastale. Iako sve u svom naslovu uključuju Antigonin lik svaka drama reinterpreтира ovaj mit na drugačiji način a sve prema povijesnom trenutku u kojemu je nastala i pripadajućoj joj aluzivnosti.

2. Antička i moderna Antigona

Razvojem grčkih tragedija sredinom petog stoljeća prije Krista postavljeni su temelji novog književnog smjera – drame. Eshil, Sofoklo i Euripid ostavili su za sobom veliki broj drama od kojih je danas mali broj sačuvan, ali i tih desetak drama daje nam dovoljni uvid u dramsku virtuoznost grčkih tragičara.

Jedan iza drugoga, pod utjecajem prethodnika uvodili su nove elemente u dramu poput drugog i trećeg glumca a sve na način da su mlađi preuzimali najbolja dramaturška iskustva od svojih prethodnika. Sofoklo je u dvjema tragedijama dramatizirao sudbinu dvije meritorne osobe grčke mitologije: u jednoj sudbinu tebanskoga kralja Edipa a u drugoj tragičnu smrt Edipove kćeri Antigone.

Za razliku od mitske fabulacije koja donosi genealogiju Edipove porodice kao i njegovu tragičnu usud koji su psihoanalitičari kasnije nazvali *Edipovim kompleksom* Sofoklo dramaturški produbljuje Edipovu patnju i njegovu tragičnu sudbinu. S druge strane Antigona je tragični lik koji ne odstupa od svojih uvjerenja i moralnih vrijednosti. Iako je starogrčka junakinja u originalnom djelu orijentirana na odavanje posljednje počasti poginulom bratu pozivajući se na božje zakone, zbog čega dolazi u konflikt sa stricem Kreontom, upravo u Antigoni mnogi suvremeni dramatičari pronašli su inspiraciju da problematiziraju odnos vlasti i pojedinca, odnos moralnih i političkih načela...

Razvojem velikih carstava i dominantnih despota diljem Europe javlja se i oporbena strana. Kako je često bilo pogibeljno otvoreno kritizirati vladajuće persone, kritika se morala zamaskirati u književnosti. Stoga su književnici su književnici reinterpreterali antičke motive u kriptičnim dramskim tekstovima s teozom. Hrvatska je sredinom pedesetih godina dvadesetog stoljeća bila republika u federativnom savezu s pet drugih republika kojima je vladao autoritativni predsjednik oko kojeg se gradio kult ličnosti, sa zajedničkom figurom vladajuće osobe. S godinama je raslo nezadovoljstvo zbog totalitarnih odlika vladajućega režima.

Književnici su kroz povijest zauzimali oprečne odnose prema aktualnoj vlasti . Tako su postojali pisci poput Vergilija koji je svoju *Eneidu* sastavio kao odu Julijevcima i tradicionalnim rimskim vrijednostima koje su se utjelovile u liku cara Augusta.

Naš barokni književnik, Ivan Gundulić u svojoj najpoznatijoj pastoralu Dubravka alegorijski je kroz lik najljepše djevojke odao počast svojem rodnom gradu, dok motiv Antigone, junakinje posvećene borbi protiv nepravde, neovisno o posljedicama koje ta borba može donijeti protiv tiraninskog vladara Kreonta postala je za razliku od spomenutih vlasti oportunih djela, središnja tema disidentske književnosti u drugoj polovici dvadesetog stoljeća.

3. Ljubav u koroti ili Antiantigona Drage Ivaniševića

Prema Borisu Senkeru, sezona 1956./1957. bila je jedna od najneobičnijih i najriskantnijih sezona Zagrebačkog dramskog kazališta. Nakon neprekinutog niza premijera stranih tekstova i dubrovačkih „frančezarija“ uslijedila je praizvedba pet novih hrvatskih drama. Jedna od njih bila je i „suvremena drama u tri čina“ *Ljubav u koroti* poprilično znakovitog podnaslova *Antiantigona*.

Paralelno s Ivaniševićevom dramom Zagrebačko dramsko kazalište izvodi i dramu *Antigona* Jeana Anouilha u prijevodu Radovana Ivšića i režiji Koste Spajića. Anouilhova drama postigla je znatno veći uspjeh, prije svega u broju repriziranja.¹

Motiv Antigone očitovao se u hrvatskom dramskom stvaralaštvu krajem četrdesetih i tijekom pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Ivanišević je često boravio u Parizu i Splitu kao rođeni Poljičanin, čime je na njega imala izravan utjecaj Anouilhova *Antigona*, praizvedena na Splitskom ljetu 1956., dakle godinu dana prije postavljanja Ivaniševićeve drame na zagrebačke kazališne daske.

Ivanišević oslikava poslijeratnu atmosferu u jednom našem primorskom gradiću, uvodeći aktante koji će samo svojim imenima i dramskim funkcijama aludirati na natički predložak. Također, korištenje analitičkih dramskih tehnika omogućava mu retrospektivno prikazivanje događaja od prije sedam godina, za vrijeme Drugog svjetskog rata koji su utjecali na sadašnje stanje glavne junakinje. Tako je Ivanišević stvorio dramsku osobu u kojoj se sudaraju njene traume iz prošlosti s praksom dramske sadašnjosti.²

Desetak godina nakon Drugog svjetskog rata počinju se postavljati pitanja koja su dotad bila zatamljena. Dramatičari kroz nove domaće i strane drame, te obradu klasika počinju propitkivati pravo na individualnost, osobnu sreću ili nesreću, bol, ljubav ili sućut. Drago je Ivanišević bio jedan od prvih naših dramatičara koji je otvoreno počeo javno i glasno sumnjati u „službenu istinu“ i pravdu, postavljati neugodna pitanja, pokazivati razumijevanje za

¹ Boris SENKER, *Hrestomatija novije hrvatske drame, II. dio*, Biblioteka Četvrti zid, Disput Zagreb, 2001., 117.

² Vlatko PERKOVIĆ „Motiv Antigone i njegovi povjesni ishodi u europskoj i hrvatskoj dramatici“, *Krležini dani u Osijeku 2004.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Zagreb – Osijek, 2005. 266.-267.

intimno. No, protagonistica, učiteljica Marta nije Antigona i to nam autor otkriva autoanalizom protagonistice u posljednjem činu.³

„Rekao si da izigravam Antigonu. pravo si rekao, nisam ja Antigona. Ja sam nešto drugo Ognjene, nešto drugo [...] drevna Antigona [...] čekala je ishod bratoubilačke borbe, da na kraju, usprkos svima, pokopa nepokopanog brata, neprijatelja. Ja sam zagazila u krv borbe i stala na stranu pravednih. Ja sam stala na stranu živih, kojima pripada život, a ne na stranu mrtvih, kojima patri smrt.“

Sofoklova Antigona spremna je žrtvovati svoj život kako bi pokopala brata Polinika, koji je predvodio napad na rodni grad Tebu. Njihov drugi brat Eteoklo, koji je poginuo prilikom obrane Tebe pokopan je s najvišim počastima, dok je suprotno božanskim zakonima Polinik ostavljen nepokopan. Mitska Antigona spremna je na žrtvu koju sa sobom povlači kršenje vrhovne zapovijedi kralja Kreonta, koji je postavio vlastiti svjetovni zakon ispred onog višeg, božanskog. Time je pokrenuo vlastitu tragediju koja će ga na kraju ostaviti bez svih osoba do kojim mu je stalo.

Ivaniševićeva junakinja za razliku od Antigone, svojeg brata prijavila je partizanima zbog pripremanja urote. Za razliku od antičke Antigone koja je riskirala život zbog mrtvog brata kako bi ispunila božanski zahtjev, Marta je brata prijavila zbog vjere u političke, zajendičke ideale. Stoga, postavlja se pitanje: Ako je protubožanski ostaviti čovjeka nepokopanim, nije li još veća povreda božanskog zakona izdati živo biće, osuditi ga na smrt pa makar to bilo radi nekog višeg cilja?

Noseći na savjesti teret izdaje brata, kojega je sama poslala u smrt savjest joj može olakšati samo uvjerenje da je takav postupak opravdan višim, zajedničkim idealima. Zbog toga Marta očekuje od svoje sestre i zaručnika da joj iskažu strahopoštovanje upravo zbog žrtve koju je prinijela. Na njezinu žalost, njezina iskrena ljubav, Ognjen i mlađa sestra Marija koja je Martin antipod, u njoj ne vide idealnu sliku koju je ona stvorila o sebi. Umjesto herojske, veličanstvene i nadasve idealistički nastrojene žene, u njoj vide hladno, bezosjećajno ljudsko biće koje je spremno izdati najbliže zbog navodnih ideala.

Sedam dugih godina šutjeli su Marta i Ognjen, da bi konačno progovorili i otkrili Marti ono čega se najviše pribojavala. Oni su zaključili da je njezina žrtva bila uzaludna. Ideali koje je spremno pronosila u ratnim vremenima pokazali su se kao lažne fraze. Ognjen se uplašio

³ B. SENKER, n. dj. (1)118.

njezine dosljednosti ideji, te je već u tom trenutku bila otpisana u njegovim očima. Njezina sestra, potpuno drugačija osoba od Marte, na kraju je završila u ljubavnom odnosu s Ognjenom iako je prema Martinom viđenju nekvalitetna osoba; Površna, hirovita i sebična, ali željna života i okrenuta budućnosti.⁴

Ono što Martu čini tragičnim likom svakako su neispunjeni njezini ideali. Izdala je brata zbog njih, slijedila ih u potpunosti da bi saznala kako je sve bilo isprazno, da je Ognjen za razliku od nje nespreman ići do kraja radi zajedničke ideje. Na kraju je ostala bez bliske osobe, sama u svojoj patnji i samoći.

„Ovo je bio vanjski znak moje neosvojive dosadašnje korote za mojom živom ljubavi, ali ne za ovim mrtvacom. Odsad ćemo on i ja bez korotnog vela gledati svijet.“

Zbog ideje žrtvovala je člana obitelji, a na kraju je ostala sama, odbačena.⁵

⁴ Boris SENKER, n. dj. (1), 118.-119.

⁵ V. PERKOVIĆ, n. dj (2), 271.

4. Antigona, kraljica u Tebi Tončija Petrasova Marovića

Tridesetak godina nakon premijerne izvedbe prve hrvatske Antigone Tonči Petrasov Marović počeo je pisati svoju tragediju *Antigona, kraljica u Tebi*. Marovićevo polazište za dramu ne proizlazi iz ideološkog naboja u čije je vrijednosti Ivanišević vjerovao i koje je ugradio u svoju dramsku junakinju. Marović je svoju, kako je sam označava *apokrifnu tragediju*, napisao u vrijeme kada model društvenog ustroja, za koji je Ivaniševićeva Marta žrtvovala člana obitelji, pokazuje znakove povijesne istrošenosti.⁶

Kako navodi Jasen Boko⁷, Marović je promijenio povijesni mit o Antigoni, ostavivši ju na životu i davši joj vlast u Tebi. Autor se zamislio nad problemom pobjede revolucije, čestim dramskim motivom dominantnim još od vremena Francuske revolucije. Tu se otvara središnja dilema: što se događa kada ideali pobijede, hoće li revolucionari zadržati misao koja ih je vodila do ustanka u samom početku, ili će dolaskom na vlast postajati ono protiv čega su se borili? Marovićeva Antigona došla je na vlast i u borbi za očuvanje vlasti nema vremena za ljubav koja ju je krasila u mladim danima. Tako imamo priliku vidjeti ponovljenu situaciju, gdje „nova“ Antigona ponavlja postupak one stare, a stara Antigona nalazi se u identičnoj situaciji u kojoj se našao Kreont kada ju je osudio na smrt. *Biti ili vladati* temeljno je pitanje Marovićeve Antigone.

Marović pokušava prodrijeti u sredstva prisile i represije kojima tiranka Antigona nasilno zaustavlja vrijeme ne bi li svoju praksu vladanja učinila vječnom. Autora posebno interesira „deformacija ljudskosti“ koja se događa zbog okusa moći i vladavine. Neograničena moć i vlast često izobličuje pojedinca do te mjere da nije u stanju prepoznati samoga sebe. Marović nam to najbolje dokazuje uvođenjem novog lika, mlade Antigone. Nova Antigona ponovila je „grieh“ one stare, pokopala je Telamona protiv volje kraljice, ponovivši time postupak Sofoklove Antigone koja je pokopala brata Polinika. Upravo u novoj Antigoni Marović suprotstavlja sjećanje na nekadašnju „za ljubav, ne za mržnju stvorenu“ Antigonu koja se suprotstavila Kreontovom zemaljskom zakonu slijedeći onaj viši, božanski.

Antigona u fikcijskim starim danima (koje nije doživjela u originalnoj tragediji) dopustila je da ju povuče ovisnost o vlasti i moći, gubeći time ono što je posjedovala kao mlada djevojka.

⁶ V. PERKOVIĆ, n. dj (2), 271.

⁷ Jasen BOKO, 50. Splitsko ljeto - Antigona, kraljica u Tebi, 2004. (<http://www.matica.hr/vijenac/274/vrijedno-pamcenja-10062/>) datum pristupa 08.09.2018.

Vlastito *ja* i neograničenu ljubav prema bližnjima. Ta ostarjela Antigona sumnjičava je prema svemu što nije ona. Sama sebe uspjela je uvjeriti kao je upravo ona preslika cijelog grada Tebe, i da bez nje nema ni grada. Upravo je na tom mjestu Marović povukao paralelu s još jednim događajem iz francuske povijesti, točnije s francuskim kraljem Lujom XIV. koji je izjavio: „Država to sam ja“. Tako i Antigonu možemo smatrati svojevrsnim Lujom XIV. koji nije vidjela dalje od vlastitog *ja*, smatrajući sebe isključivo svime pozitivnim u Tebi, time potpuno pokopavši vlastitu prošlost. Jer, kao mlada djevojka bila je spremna žrtvovati vlastiti život kao bi pokopala mrtvog brata i ispunila božanski zakon, dočim se u zrelijoj dobi odlučila okrenuti samoj sebi.

Marović *kreontizmom* stavlja Antigonu u identičnu situaciju kakvu je i sama proživjela. Neumoljiva vladarica grada Tebe okrenula je sve stanovnike jedne protiv drugih, nadzirući metodama međusobnog špijuniranja građane što izaziva strah kod svih stanovnika, jer jedna pogrešna riječ može značiti smrt. Njezina naredba o zabrani pokopa Telamona, koji je time postao točka razdora između dvije Antigone, nećakinje i tete, isto kao što je Polinik bio točka u kojoj je eskalirao sukob između Antigone i Kreonta.

Poput Sofokla, Marović uvodi lik koji zastupa tradiciju, samo za razliku od ondašnjeg proroka Tiresije, ovdje imamo njegovu kćer, proročicu Mantu koja ne uspijeva doprijeti do Antigone. Upravo nakon niza sukoba s Antigonom, svjesna kako je nemoguće promijeniti Antigonino vlastito viđenje, poručuje joj ono što svi vide, ali ne usude se reći.

Zrak zbori.

Miomirisi su nadvladani.

Smrdi i ovdje.

Al to ne smrdi nesretni Telamon.

To vlast tvoja, Antigono,

istina o tebi, po svoj Tebi,

glasno i jasno

smrdi.

Nizanjem scena, gradirajući Antigoninu strahovladu Marović tragediju dovodi do najvažnijeg dijela. Ostavlja Antigonu samu sa sobom. Samu sa svojim mislima. Razgovor Antigone, kraljice u Tebi s Antigonom koju je davno poznavala, Antigonom koja se suprotstavila Kreontu i koja se sada iz svoje potisnutosti popela do njezine sadašnjosti i zaposjela joj misli.

Do tog trenutka tijekom drame možemo nazvati vanjskom gradacijom radnje, nakon čega se otvara unutarnji sukob dvije osobe u njoj. *Antigonu za ljubav, ne za mržnju stvorenu*, onakva kakva je bila kad je *bila*, s onim što sada nije kad *nije*.⁸

Biti ili vladati?

Biti ili činiti da si,

biti tek pred drugima?

Ili: biti i vladati,

sobom, pa i drugima,

tako da i drugi jesu?

Suočavanje Mlade Antigone i stare Antigone ponovno vraća originalan Kreontov postupak na scenu. Može li Antigona osuditi vlastiti rod, poslati ga u smrt kao što je nekoć Kreont nju osudio? Iako pokušava nekako natjerati Mladu Antigonu na iznuđivanje vladarevog oprosta, nećakinja to odbija, spremna prihvatiti smrt koja će joj doći poput olakšanja, jer upravo u smrti vidi spasenje vlastite tete.⁹

„Jer, oprostiš li mi,

kao što je Kreont tebi opratio

na zagovor Tirezija božanskog,

možda postanem ista ti današnja,

takva kakva više ne možeš ne biti.

A biti to tek,

to smrt je gora

od ove što me čeka.“

Kada bi Antigona pristala na pomilovanje, pretvorila bi se u „sivu osobu“. Ona ju želi ju bijelu, iskrenu, potpunu jer zna da i dalje postoji dobro u njoj i da ga može izvući jedino ako žrtvuje svoj život za iskupljenje njezinih grijeha iz starijih dana. Samoubojstvo koje je počinila u zatvoru pokrenulo je rast Telamonovog tijela koje je na koncu uništilo grad Tebu.

⁸ V. PERKOVIĆ, n. dj (2), 273.

⁹ V. PERKOVIĆ, n. dj (2), 274.-276.

Lukavo se posluživši kršćanskom simbolikom Krista Otkupitelja, kroz Mladu Antigonu otkupio je grijehe Stare Antigone, prebrisao sve zlo koje je činila nakon što joj je Kreont poštedio život. Nakon rušenja grada na poprištu tragedije ostalo je samo jedno tijelo. Tijelo one Antigone koja je bila spremna dati život za drugoga. Tijelo one koja je očišćena grijeha zahvaljujući nesebičnoj žrtvi vlastite nećakinje.

5. Kreontova Antigona Mire Gavrana

Druga hrvatska drama nastala u osamdesetim godinama dvadesetog stoljeća prvijenac je suvremenog autora Mire Gavrana. Naslovom *Kreontova Antigona* poput Ivaniševića upućuje na odstupanje od standardnog mita o Antigoni i odnosa među glavnim likovima.

Sofoklovu Antigonu uz *Kralja Edipa* možemo smatrati jednom od dviju paradigmatičkih tragedija. Dramaturške teorije koje se opredjeljuju za pristup agonskoj, a ne narativnoj strukturi – strukturi koju bitno određuje sučeljavanje dviju podjednako jakih, ali suprotno usmjerenih sila – pozivat će na sukob Antigone s Kreontom oko Polinikova ukopa. Tumačenja tog sukoba mogu se međusobno razlikovati. Prvi i najčešći je onaj u kojem Antigonu smatramo pozitivnom junakinjom što se zbog više, božanske pravde buni protiv Kreontovih ovozemaljskih zakona.

Ponekad se izjednačuje Antigona s Kreontom, te ih se smatra jednakovrijednima. Tragediju izaziva situacija u kojoj se dva tragična lika ne mogu pomiriti, barem ne bez obostranog popuštanja. Treća interpretacija dramski sukob iščitava kao sukob...između dvije civilizacije. Uređena civilizacija koju utjelovljuje Kreont i barbarstvo koje utjelovljuje Antigona svojim rodovskim pravom i podilaženjem božanskim zakonima.¹⁰

Još od samih početaka reinterpretacija tragedije o Antigoni, sučeljavala se s Kreontom oko poginulog brata Polinika, bilo u prenesenom značenju poput Marte, junakinje Ivaniševićeve Antiantigone ili u standardnom obliku. Miro Gavran odlučio se za drugačiji pristup, približivši Antigonu Kreontu no nije razjasnio kako mu pripada. Je li ju usvojio nakon smrti roditelja ili možda posjeduje njezin život? Sama Antigona u monologu kojim se otvara drama ne otkriva ništa što može objasniti naslov drame, ali ipak donosi važne informacije za daljnji razvitak drame, stvari nam postaju razumljivije.

„Ja sam Antigona. Bila sam sretna sve do jučer, uživala sam u svom ludom životu, plesala, jahala, plivala... Moj ujak Kreont, kralj je ove zemlje. Ne mogu nikako proniknuti zašto me je dao zatvoriti. Sve mi je glupo i nerazumljivo. Njegov odani general rekao je da će me ubiti za dva tjedna – a ne znam ni zbog čega, ništa nisam učinila, nikakvog suđenja nije bilo, nikakvih razloga ne vidim. Sve je čudno, strašno i nerazumljivo.“

¹⁰ Boris SENKER, n. dj. (1), 495.-496.

Gavran u potpunosti odustaje od mita koji je prethodio događajima Antigone, točnije sukobu sedmorice pod Tebom. Poput Antigone, braća Eteoklo i Polinik nalaze se u zatvoru i samo su pijuni u dobro smišljenoj predstavi kralja Kreonta. Vlastita psiha kreirala mu je priču oko najopasnijih protivnika po njegovu vlast, sve redom ljudi bliskih njemu. Dva brata Eteoklo i Polinik eliminirani su pod izlikom izmišljene priče koja se prezentirala puku prema kojoj su oni napali Tebu pri čemu je Eteoklo branio, a Polinik napadao grad. Antigonina sudbina zapečaćena je navodnim pokapanjem brata, a iako je oslobađajuća presuda izrečena, počinila je navodno samoubojstvo u grobnici, što je u smrt otjeralo njezinog zaručnika, sina kralja Kreonta i ženu Kreontovu, a time se je eliminirao petero najopasnijih pretendenta za vlast.

„Kreontov scenarij“ je zapravo autentična Sofoklova tragedija, bez odstupanja od likova i zbivanja. Svoja dva lica, Kreonta i Antigonu autor oblikuje kao teatar u teatru, u kojima se prepliću dva sloja radnje, „životni“ i režirani pri čemu se pojam režije izjednačen sa sve prisutnijim pojmom manipulacije u društvenom smislu. Pod utjecajem silom prihvaćene uloge Antigona se sve odlučnije opire manipulaciji a Kreont, također u skladu s vlastitim položajem i ulogom, nalazi način kako da provede svoj naum, te Antigoninu stvarnu pobunu i žrtvu učini nevidljivom i besmislenom.¹¹

Prema Dubravki Turković¹² Kreontova Antigona moderna je interpretacija mita o Antigoni koji daje odgovor kako bi drama izgledala da ju je pisao Kreont u 20. stoljeću, a ne 442. godine prije Krista. Kreont u sadašnjosti ne bi bio tebanski kralj, već bi obnašao dužnost političara ili ministra koji bi prijetnju vlastitom položaju vidio ne samo u Poliniku, već i u nećaku Eteoklu, vlastitoj ženi, sinu Hemonu, a u konačnici i u Antigoni.

Gavranovu dramu zapravo možemo smatrati kritikom i preslikom društva u kojem je živio. Dok su u antičkim vremenima vladari, otvoreno mogli uklanjati svoje protivnike dotle se u modernom društvu pribjegava alternativnim metodama. (demokratsko društvo je upravo zarođeno u antičkoj Grčkoj u Eshilovo vrijeme zato je pogrešno govoriti o demokraciji kao nekom u suvremenosti zamišljenom društvenom uređenju. Stoga su političari i visoki dužnosnici prije svega dobri glumci u vlastitim, dobro smišljenim političkim dramama.

¹¹ Marija DRAGIČEVIĆ, „Današnja“ 'Antigona', *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001. str. 503.

¹² Dubravka TURKOVIĆ, „Jedan leš više“, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001. str. 504.

6. Reinterpretacija književnog mita o Antigoni u hrvatskim dramama

Antičke teme u hrvatskoj dramskoj književnosti nisu novost. Od sredine šezdesetih sredine devedesetih godina dvadesetog stoljeća dakle u periodu od tridesetak godina, drame koje su obrađivale motiv Antigone dileme nisu se isticala svojom brojnošću, ali je svaka drama imala svoje mjesto u kanonu hrvatske dramske književnosti. Štoviše, poetičko je uvjerenje bilo da reaktualizacija mita vodi do njegove revitalizacije i revalorizacije.¹³

Tri hrvatska dramatičara u razmaku od trideset godina iskoristila su mit o Antigoni i Sofoklovu dramu kao podlogu za vlastito dramsko djelo. Iako su sva tri djela bazirana na Antigoni, svako se razlikuje od onog drugog ne samo u tematici, već i u korištenju Sofoklove junakinje kao nositeljice djela.

Prva moderna adaptacija Antigone može se pripisati Francuzu Jeanu Anouilhu, koji je u okupiranom Parizu napisao svoju verziju reinterpretacije ovog antičkog mita. Premijerno izvedena 1944. pod nacističkom okupacijom Pariza, prošla je nacističku cenzuru i dvosmislena je u odnosu na odbacivanje vlasti koje zastupa lik Antigone odnosno na prihvaćanje iste koju zagovara Kreont. Samo djelo očita je poveznica s aktivnim francuskim pokretom otpora (Antigona) i nacističkim okupatorima (Kreont). Predstava je doživjela nekoliko adaptacija od kojih je zasigurno najpoznatija britanska verzija režirana od strane Laurence Oliviera koji je sam utjelovio lik Kora, uz suprugu Vivien Leigh kao Antigonu.¹⁴

Nijedan od trojice hrvatskih dramatičara nije naveo Anouilha kao uzor za vlastitu tragediju, ali Drago Ivanišević kao prvi dramatičar koji je uveo lik Antigone u hrvatsku dramsku književnost vjerojatno je upravo u Anouilhovom obračunu s nacističkom vlasti dobio inspiraciju ponoviti isti scenarij sa komunističkim režimom koji je vladao u Hrvatskoj.

Miro Gavran svoju dramu također iskoristio kao obračun sa političkim vrhom, zamaskiravši Kreonta u modernog političara koji za razliku od antičkih prethodnika koristi zakulisnim igrama za postizanje vlastitih ciljeva.

¹³ Andrea ZLATAR VIOLIĆ, „Antičke teme u mladoj hrvatskoj drami“, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001. str. 504.-505.

¹⁴ <http://vivien-leigh.info/theatre/antigone/> (datum pristupa 08.09.2018.)

Tonči Petrasov Marović otišao je u drugom smjeru, baziravši svoju dramu na unutarnjem sukobu fiksijske Antigone koja je preživjela originalni kraj Sofoklove drame i sada tiranskom rukom vlada Tebom.

Ivaniševićeva *Ljubav u koroti ili Antiantigona* i Marovićeva *Antigona, kraljica u Tebi* slične su u reinterpretaciji Antigone kao snažne junakinje, spremne do samoga kraja slijediti svoje ideale i uvjerenja. Ivaniševićeva Marta u smrt je poslala vlastitog brata kako ne bi odstupala od vlastitih ideala, kako bi spasila zajednički cilj i mnogo života na račun jednoga. Stara Antigona ponovila je postupak vlastitog strica Kreonta kada je odbila pokopati nećaka, natjeravši time nećakinju „mladu“ Antigonu na samoubojstvo koje je pokrenulo razaranje cijelog grada Tebe. Za razliku od Antinatigone, mnogo života je izgubljeno tim činom, ali je spašena jedna duša koja je dobila novi početak. *Antigona, kraljica u tebi*.

Gavranova *Kreontova Antigona* za razliku od druge dvije dame nema snažnu heroinu u središtu drame, ali ju možemo povezati s beskrupuloznim vladanjem kralja Kreonta koji ne odstupi od primjene sile radi očuvanja vlastite pozicije. Na isti način djeluje i Marovićeva *Antigona*, koja se na samome kraju drame nađe u situaciji u kojoj je toliko ogrezla u tiraniji da nije sposobna odbaciti vlast.

7. Zaključak

U ovom se završnom radu analiziraju tri drame hrvatske književnosti u kojima se reinterpreтира mit o Antigoni. Razvoj političkog teatra znatno je utjecao i na hrvatske dramatičare koji su u drugoj polovici dvadesetog stoljeća krenuli u vlastiti obračun s političkim poretком.

Upravo je navedena Sofoklova drama bila idealan predložak na kojem će se aktualizirati kriza društva pod totalitarnim režimom koji je zahvatio mnoge slavenske narode nakon drugoga svjetskog rata. Mlada djevojka Antigona nećakinja kralja koji prkosi božanskim zakonima podloživši ih zemaljskim postala je simbol za prikaz totalitarnoga režima zbog čega su mnogi pisci posegnuli za reiterpretacijom toga antičkog predloška. „Iako je Sofoklova Antigona jedno od najcitatnijih djela u svjetskoj literaturi koje je doživjelo brojne filozofske i poetske interpretacije, njena mnogostruka interpretacija u južnoslavneskim književnostima pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog stoljeća zauzima posebno mjesto“.¹⁵

Upravo su drame *Ljubav u koroti ili Antiatigona* Drage Ivaniševića, *Antigona, kraljica u Tebi* Tončija Patrasova Marovića i *Kreontova Antigona* Mira Gavrana problematizirale različite varijacije teme sukoba pojedinca i totalitarne vlasti. Ivanišević je uspio prikazati raspad pojedinca koji žrtvuje vlastite bližnje radi zajedničkog cilja koji se na kraju pokaže lažnim.

U ovome radu analizirane su sve tri drame hrvatskih pisaca u kontekstu europske književnosti koje su ostavile neizbrisiv trag u kanonu hrvatske dramske književnosti a o čemu svjedoči i činjenica da su uvrštene u hrestomatiju hrvatske drame 20. stoljeća.

¹⁵ Viktoria FRANIĆ TOMIĆ, *Prva Hrvatska Antigona*, Dani Hvarskog kazališta, 2004., str. 255

8. Sažetak

Ovaj završni rad temelji se na reinterpetaciji književnog mita o Antigoni u hrvatskoj dramskoj književnosti. Kroz drugu polovicu dvadesetog stoljeća rastao je otpor totalitarnim vlastima, a kako je otvoreno kritiriranje vlasti imalo za posljedicu političke progone i zatvaranja djela su šifrirala svoje aluzije i poruke tako da su suvremene teme zaodijevala u sljevito antičko ruho. Antigona kao jedno od najvažnijih dramskih dijela književnosti zapadnog europskog kruga ujedno je i djelo u kojemu se problematizira odnos pojedinca i vlasti. Tri su drame hrvatskih autora problematizirale različite varijacije teme sukoba pojedinca i totalitarne vlasti. *Ljubav u koroti ili Antiatigona* Drage Ivaniševića, *Antigona, kraljica u Tebi* Tončija Patrasova Marovića i *Kreontova Antigona* Mira Gavrana uvrštene su u kanon hrvatske dramske književnosti jer predstavljaju važne datume u povijesti hrvatske drame 20.st.

9. Literatura

BOKO, Jasen, *Splitsko ljeto - Antigona, kraljica u Tebi*, 2004.

(<http://www.matica.hr/vijenac/274/vrijedno-pamcenja-10062/>) datum pristupa 08.09.2018.

DRAGIČEVIĆ, Marija „Današnja“ 'Antigona', *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001.

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria, *Prva Hrvatska Antigona*, Dani Hvarskog kazališta, 2004.

GAVRAN, Miro, *Odabrane drame*, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.

MAROVIĆ, Tonči Petrasov, *Odabrana djela*, Književni krug, Split, 2001.

PERKOVIĆ, Vlatko, Motiv Antigone i njegovi povijesni ishodi u europskoj i hrvatskoj dramatici, *Krležini dani u Osijeku 2004.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Zagreb – Osijek, 2005.

SENKER, Boris, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Biblioteka Četvrti zid, Disput, Zagreb, 2001.

TURKOVIĆ, Dubravka „Jedan leš više“, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001.

ZLATAR VIOLIĆ, Andrea „Antičke teme u mladoj hrvatskoj drami“, *Hrestomatija novije hrvatske drame*, Disput, Zagreb, 2001.

<http://vivien-leigh.info/theatre/antigone/> (datum pristupa 08.09.2018.)